

ÇAĞDAŞ ARAP ŞİİRİNDE TEMMUZ ŞİİR HAREKETİ

Salih TUR (*)

Özet

Çağdaş Arap şiirinde mitolojik kullanımlar ilk başta XIX. yüzyılın ikinci yarısına doğru Arap şiirinin içeriğini geliştirmeye yönelik çabaların bir ürünü olarak ortaya çıkar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arap dünyasında sosyo-politik alanda yaşanan gelişmeler Arap edebiyatı için bir dönüm noktası teşkil eder. Arap topraklarından bir bölümünün kaybedilmesinin yarattığı öfke, özellikle genç şairlerin kalemlerine yansır. Bu şairler, Arap dünyasının içinde bulunduğu durumu "ölüm" hali olarak görürler, ancak bunu her seferinde yeniden dirilişe geçen doğanın ölüm haline benzetirler. Bu yaklaşımın sonucunda Arap dünyasının "ölüm" halinden çıkıp yeniden canlanışa geçeceğine olan inanış ile Sümer, Mısır, Yunan gibi eski medeniyetlere ait ve doğanın hayat bulmasını sembolize eden mitler arasında bağ kuran ve adını da Sümerlerdeki Temmuz efsanesinden alan "Tammuz Şairleri" adında bir şiir hareketi ortaya çıkar. Bu şiir hareketi, mesajlarını halka ulaştırmak ve halk üzerinde etkili olabilmek için şiirlerinde çeşitli mitlere yer verirler, mitlere yeni anlamlar yüklerler, Arap tarihi ve folkloruna ait çeşitli figürleri de farklı semboller yaratmada kullanırlar.

Anahtar Kelimeler: Mitos, Temmuz, Anka, İştâr, Cerberus, Modern Arap şiiri

Tammuz Movement in Contemporary Arabic Poetry

Abstract

The use of mythology in Contemporary Arabic Poetry first appeared as a result of the attempts to develop the contents of the Arabic Poetry towards the second half of the 19th century. The socio-politic developments in the Arabic world following the Second World War constitute a turning point in the Arabic Literature. The anger caused by the lost of some Arabic lands is especially reflected in the young poets. These poets consider the condition of Arabic world as a "death" state; however, they compare it to the death state of the nature which is always reborn. Consequently, a new movement called "Tammuz Poets" that connects the belief that the Arabic world will be reborn and the myths symbolizing the rebirth of nature in the Sumerian, Egyptian and Greek Mythologies is born and takes its name from the Sumerian Myth of Tammuz. This Poetry movement uses various myths in the poems and assigns new meanings to these old myths in order to affect people and to pass their intended messages, and uses various figures from the Arabic culture and folklore to create different symbols.

Key Words: Myth, Tammuz, Phoenix, Ishtar, Cerberus, Contemporary Arabic Poetry.

*) Dr. Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.
(e-posta: salih-tur@hotmail.com)

Temmuz Şiir Hareketi günümüz Arap dünyasının diriliş ve uyanışına olan inanç ile doğanın canlanıp hayat bulmasını sembolize eden, eski doğu uluslarına ait verimlilik mitleri arasında bağ kuran ve 1950'lerde özellikle de Filistin trajedisinden sonra ortaya çıkan bir harekettir. Bu hareket adını Sümer mitolojisinde geçen, baharı ve yeniden dirilişi simgeleyen "Tammuz" (Türkçe Temmuz) veya "Domuzi" ile "İştâr" (Inanna) efsanesinden alır¹. Temmuz Şiir Hareketi veya "Temmuz Şairleri" terimini ilk defa eleştirmen ve yazar Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (1920-1998), Yûsuf el-Hâl (1917-1987)'ın *el-Bi'r el-Mehcûr* (Terkedilmiş Kuyu) adlı şiir koleksiyonu için yazdığı önsözde kullanır. Cebrâ, bu terimle daha çok şiirlerinde, dirilme, canlanma ve verimlilik ifade eden mitolojik sembollere yer veren çağdaş Arap şairlerini kasteder. Başta Bedr Şâkir es-Seyyâb (1926-1964) olmak üzere, Cebrâ İbrâhîm Cebrâ (1920-1998), Yûsuf el-Hâl, Halil Hâvî (1919-1982) bu hareketin öncüleri olarak kabul edilir. Yazar ve eleştirmen Es'ad Rezzûk, bu öncü gruba kışın yeraltında saklanan, baharla beraber yeryüzüne çıkan ve aşk cümbüşüyle fıskırıp gelişen bitkisel hayatın dirilişini simgeleyen Adonis'i² kendisine isim olarak seçen Suriyeli Şair 'Ali Ahmed Sa'id'i de dahil eder³. "Temmuz Şairleri" terimi, 'Abdolvahhâb el-Beyyâfî (1926-1999), Nâzik el-Melâ'ike(1923-2007), Nizâr Kabbânî (1923-1998), Emel Dunkul (1940-1983) gibi şiirlerinde verimliliği, diriliş ve canlanmayı sembolize eden mitlere yer veren çağdaş şairleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanır⁴.

Temmuz Şairleri'nin mitolojik figürleri kullanımlarına geçmeden önce modern Arap şiirinde bu hareketten önce mitolojik unsurların kullanımına kısaca değinmek uygun olacaktır.

Modern Arap şiirinde mitolojik figürlerin ve özellikle verimlilik mitlerinin kullanımına, Temmuz Şairleri'nden önce, XIX. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan neo-klâsik şiir akımının öncü şairlerinin ürünlerinde rastlanmaktadır. Örneğin bu akımın öncüsü konumundaki Mahmûd Samî el-Bârûdî (1837-1904) bir şiirinde, mitolojide ölüm ve dirilmeyi sembolize eden güneşin önemine ve doğa üstündeki gücüne şöyle bir göndermede bulunur⁵:

- 1) Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi* (Çev. Alâeddin Şenel), İmge Kitapevi Yay., Ankara 2002, s. 25 v.d; Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2004, s.25-26; Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar* (Çev. Muzzez İlmiye Çığ), TTK Basımevi, Ankara 1990, s.134-145.
- 2) Bereket tanrısı olan Adonis İbranice "efendi" anlamına gelen Temmuz adının Yunancaleştirilmiş karşılığıdır. Bkz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1972, s.11-12.
- 3) Nezîr el-'Azma, *Madhal ilâ-ş-Şi'ril-Arabiyyi'l-Hadîs Dirâse Nakdiyye*, en-Nâdiyu'l-Edebiyyu'l-Sekâfî, Cidde 1988, s.236; Muhtâr 'Ali, Ebû Gâlî, *el-Ustûra el-Mihveriyye fi-ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir*, el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmeli'l-Kitâb, Kâhire 1998, s.74; 'İzzeddîn İsmâ'îl, *eş-Şi'ru'l-'Arabiyyu'l-Mu'âsir*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire 1978, s.232; Ahmed Bessâm Sâ'î, *Hareketü's-Şi'ri'l-Hadîs fi Suriyye min Hilâli A'lâmihî*, Dâru'l-Memûn li't-Turâs, Dimaşk 1978, s.360.
- 4) el-'Azma, s.300-302.
- 5) Şevkî Dayf, *el-Bârûdî Râ'idu's-Şi'ri'l-Hadîs*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire 1988, s.162.

تَغِيبُ الشَّمْسُ ثُمَّ تَعُودُ فِينَا وَتَذُوي فِينَا تَخْضِرُ الْقَوْلُ
طِبَائِعُ لَا تَغِيبُ مَرَدَدَاتٍ كَمَا تَعْرِى وَتَشْتَمِلُ الْحُقُولُ

*Güneş batıyor, sonra da içimizde doğup soluyor ve bakliyatlar yeşeriyor
Adetler tekrarlanıp duruyor, bahçelerin yeşerip solduğu gibi.*

Aynı şekilde bu akımın öncü şairlerinden olan ve Batı edebiyatının etkisinde kalan Ahmed Şevkî (1869-1932), şiirlerinde dinî, millî ve tarihî mitolojik figürlere el-Barudi'ye oranla daha fazla yer verir. Şiirlerinde Ramsis, İsis, Firavun, Hz. Nuh, Lokman, Kays, İsrâ ve miraç olayı, Tanrı'nın Sina Dağı'nda Musa'ya görünmesi, Hz. Süleyman'ın hayvanların dilini anlaması ve yine Hz. Süleyman'ın sihirli seccadesi gibi pek çok mitolojik figür ve olayı işler. Örneğin 1897 yılında Cenevre'de Uluslararası Oryantalizm Konferansı'nda okuduğu *Kıtbârü'l-Havâdis fi Vâdî'n-Nîl* (Nil Vadisinde Meydanâ Gelen Önemli Olaylar) adlı şiirinde İsis, Osiris, Anka, Ramsis, Hz. Mesih gibi dinî ve tarihî mitolojik figürlere yer verir⁶:

وَأَتَى الدَّهْرُ تَائِباً بَعْظِيمٍ مِنْ عَظِيمِ آبَاؤِهِ عَظْمَاءُ
مَنْ كَرَمَسِسَ فِي الْمَلِكِ حَدِيثاً وَلِرَمْسِسِ الْمَلُوكِ فِدَاءُ
لَكَ آمُونُ، وَالْمَلَالُ إِذَا يَكْبُرُ وَالشَّمْسُ، وَالضَّحَى، آبَاءُ
لَكَ الرَّيْفُ، وَالصَّعِيدُ، وَتَاجِ مِصْرَ، وَالْعَرْشُ عَالِيَاً، وَالرِّدَاءُ
فَأَرَادُوا لِيَنْظُرُوا دَمْعَ فِرْعَوْنَ وَفِرْعَوْنَ دَمَعَهُ الْعَنْقَاءُ
لَكَ آيِسُ، وَالْمُحَبِّبُ أَوْزِيرُ وَإِبْنَاهُ، كُلَّهُمْ أَوْلِيَاءُ
فَإِذَا قِيلَ: مَا مَفَاخِرُ مِصْرَ؟ قِيلَ: مِنْهَا يُزَيِّنُهَا الْغُرَّاءُ

*Zaman, kendisi ve babaları ulu olan birisinden büyük bir özür dilemek için geldi.
Günüümüzde Ramsis⁷ gibi bir kral kim olabilir! Kurban olsun Ramsis için krallar
Senin içindi Amun⁸, dolunay, güneş ve kuşluk vakti senin babalarındır
Senindir Mısır'ın aşağı ve yukarı topraklar ve tacı, uludur tahtı ve elbisesi
Firavun'un gözyaşlarına bakmak istediler, Ankâ⁹'dır Firavun'un gözyaşları.*

6) Ahmed Şevkî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye e'l-Kâmile*, Dârü'l-'Avde, Beyrut 1988, I, 18-33.

7) Birinci Sit'in oğlu ikinci Ramsistir. Mısır'ı hükmeden ailenin XIX. kralıdır. Küçük yaşta Mısır'ın tahtına çıkmış ve M.Ö. 1292'den 1225 yılına kadar iktidarda kalmıştır. *Ana Britannica*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1993, XXVI, 147.

8) Amun veya Amon, Eski mısırlılarda güneş tanrısıdır. İnsanlar, kralların soyunun bu güneş tanrısından geldiğine inanırlardı. *Ana Britannica*, II, 212.

9) Mitolojiye göre Arap yarımadasının bir sahrasında beş veya altı yüz yıl yaşadıkdan sonra yeniden dirilmek için kendini bir çalı yığımında yakan ve küllerinden genç bir şekilde dirilen ve soyunda tek olan bir kuştur. Bkz. el-'Azma, s. 232; Muhtâr 'Ali, s.68.

*Senin içindir İbis¹⁰, sevilen Osiris¹¹ ve tüm çocukları evliyadır
Mısır'ın medarı iftiharını nedir diye sorulduğunda? İsis¹² olduğu söylenir.*

Tutankamon¹³ adlı şiirinde ise Şevkî, ölüm ve dirilişi simgeleyen, eski ile yeni, bahar ile kış döngüsü arasında dolaşan güneşin, tabiat üzerindeki gücüne işaret eder ve onu da Yeşu¹⁴ un kız kardeşi olarak şöyle niteler¹⁵:

قَفِي يَا أُخْتَ (يُوشَع) حَبْرِينَا أَحَادِيثَ الْقُرُونِ الْعَابِرِينَا
تُعِينِينَ الْمَوَالِيدَ وَالْمَنَائِيَا وَتُبْنِينَ الْحَيَاةَ وَتَهْدَمِينَنَا

*Ey Yeşu'un kız kardeşi! Duruver ve bize geçen asırlarla ilgili bilgi ver
Doğum ve ölüme yardımcı oluyorsun ve hayatı yıkıp kuruyorsun.*

Böylece Ahmet Şevkî, şiirlerinde mitolojik figürlere yer vererek Arap kasidesinin içeriğini çeşitlendirmiş olur. Şevki'den sonra Arap şiirinin gelişimine katkı sağlayan ve eserlerinde mitolojik unsurlara yer verenler, Mehcer ekolü şairleridir. Bu ekolün önde gelen isimlerinden Cubrân Halîl Cubrân, (1883-1931) gerek şiirlerinde gerekse hikâyelerinde Sümer ve Babil mitolojisine ait çeşitli verimlilik mitlerine yer vermiş ve özellikle de İştâr mitinin aşktaki verimlilik ve romantik özelliği üzerinde durmuştur. Ancak "fî Râmâd el-Ecyâl ve'n-Nâr (Nesillerin ve Ateşin Küllerinde) adlı hikayesinde İştârı, hayatın sürekliliğini sembolize eden ve reenkasyon düşüncesini dile getiren bir var-

10) Eski Mısır halkı, tanrıların kedi, kopek, buzağı gibi hayvanların bedenlerinde hulul ettiğine inanırlardı. Bu yüzden bu hayvanlara tapmışlardı. İbis de tapmış oldukları buzağının adıdır. Bkz. Ahmed Şevkî, I, 25.

11) Osiris, eski Mısırlılarda iyiliğin ve gerçeğin tanrısı olup doğru yolu gösterendir. Aynı zamanda buğday tanrısı olarak kabul edilir. Yeryüzünü dolaşıp ve öğrendiklerini Mısır halkına öğretirdi. Samuel Henry Hooke, s.81-85.

12) İsis, eski Mısırlılarda bolluk ve bereketin tanrısıdır ve aynı zamanda Osiris'in kocasıdır, Nephthys ve Set'in kardeşidir. Geniş bilgi için bkz. Bilge Seyidoğlu, *Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller*, Dergah Yay., İstanbul 2005, s.71-83.

13) Eski Mısır hükümdarlarından olan Tutankamon, MÖ: 1361-1352 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen bir firavundur. Tahta çıkma hakkını ünlü kral Akhenaton (MÖ. 1379-1362) ile kraliçe Nefertiti'nin kızı Prenses Ankhesenpaten'le evlenerek elde etmiştir. Dokuz yaşında tahta çıkmış ve adı 12 yaşına kadar "Tutankaten" olan Tutankamon (Güneş tanrısı Amon'un yaşayan temsilcisi) krallar arası savaşların en yoğun olduğu dönemde dünyaya gelmiş ve genç yaşta ölmüştür. *Ana Britannica*, XXI, 21.

14) Bu mısradaki şair, Hz. Musâ'nın kendisine vâris tayin ettiği komutan Yeşu b. Nun'un güneşi durdurma olayına işaret eder. Bu olay şöyle aktarılır: Yeşu, olağanüstü güce sahip olan insanlarla Cuma günü savaşır. Ancak güneş batmaya doğru yaklaşırken bu insanlarla olan savaşı bitiremeyeceğini ve ertesi gün savaşın haram kılındığı Cumartesi gününe girileceği korkusuyla Tanrı'ya dua eder ve güneşin batmamasını talep eder. Tanrı, Yeşu'un bu isteğini kabul eder ve düşmanlarıyla olan savaşı bitirene kadar güneşi yerinde durdurur. Bkz. Ahmed Şevkî, I, 266; *Ana Britannica*, CXXXII, 202.

15) Ahmed Şevkî, I, 266.

yant olarak işlemiştir¹⁶. Aynı şekilde Mehcer şairlerinden Emîn er-Reyhânî (1876-1940) Cubrân Halîl Cubrân'a yazdığı mensur mersiyesinde, Adonis mitine yer vermiş ve onun verimlilik özelliğini vurgulamıştır¹⁷.

Divan ekolünün kurucularından 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd (1889-1964) ise manzum ve mensur çalışmalarında dinî ve millî hikâyelerden alınmış çeşitli şahsiyetlerin yanı sıra, eski uluslara ait mitolojik figürleri kullanmıştır. Mitolojik unsurların kullanımıyla ilgili olarak eski İran uluslarının inançlarında geçen hayır ve şer tanrılarını konu eden *Ahuramazda* adlı şiirini örnek verebiliriz¹⁸.

فالتفت في برجها لفتةً وأبتسمت هادئة البال
قالت وهل يحجبني شاني لولاي لم يلحق بأذيالي
يحجبني حيناً ولكني أزوجيك للخيرات والنال

(Güneş) güzelliğiyle (başını) çevirdi ve sakin bir şekilde gülümsedi
Dedi ki şanım (durumum) beni gizler mi?, ben olmasaydım (bulut) peşime yetişemezdi
Zaman zaman beni (bulut) örter, ancak seni hayır ve kazançlara teşvik ederim.

Bu mısralarda görüldüğü gibi şair, iyilik tanrısı Ahuramazda'yı güneş, şer tanrısı Ehrimen'i bulutla sembolize eder¹⁹.

Bir başka Mısırlı yazar Tefvîk el-Hakîm'in (1898-1987), gerek romanlarında gerekse tiyatro eserlerinde millî ve dinî kaynaklı birçok mitosa yer verdiği görülür. Örneğin *'Avdetu'r-Ruh* (Ruhun Dönüşü 1933) adlı romanı, kendisinin de belirttiği gibi Osiris'in hayata dönüş düşüncesi üzerine kurulmuştur. Yazar, Osiris'in hayata dönüşüyle XX. yüzyılın başında Mısır'ın diriliş ve uyanışını, bolluk ve bereketin dönüşünü sembolize eder. Kutsal kitaplarda geçen dinî hikâyelerden ve folklorik edebiyattan yararlanmak suretiyle *Şehrazâd* (1934), *Ehlu'l-Kehf* (1933), *Süleymânu'l-Hakîm* (1943) gibi bazı dramalara da imza atmış olan Tefvîk el-Hakîm²⁰, 1955 yılında yayımladığı *İsis* adlı tiyatro eserinde gelecekte dünyanın yönetimi sorununu işler. Bu eserinde de mitolojik sembollerin yer aldığı, ölüm ile dirilme arasındaki zıtlık üzerine kurulu diyaloglar kullanır.

16) Bkz. Cemîl Caber, *Cubrân fi 'Asrihi ve Asârihi el-Edebiyye ve'l-Fenniyye*, Mu'essesetu Nevfel li't-Tibâ'a, Lübnan 1983, s. 88

17) el-'Azma, s. 226.

18) Enîs Dâvûd, *el-Ustura fi 'Şi'ri'l-'Arabî el-Hadis*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire 1992, s. 235-236.

19) M.Ö. VII. yüzyılında İran ve çevresinde ortaya çıkan Zerdüştlük inancına göre evrenin yaratıcısı ve iyilik tanrısı olan Ahuramazda insanlara kötülük etmeye çalışan kardeşi Ehrimen ile sürekli bir savaş halinde olmuştur. Bu inanca göre, iyilik ve kötülük olmak üzere iki temel kavram ortaya çıkar ki, bunlardan biri aydınlığı diğeri ise karanlığı sembolize eder. Muhammed Mu'in, *Ferhangi Farisi*, İntişarâti Emir Kebir, Tahran 1371, V, 204.

20) el-'Azma, s. 227.

Aynı şekilde Lübnanlı şair Sa'îd 'Akl' (d.1912) *Kadmos*²¹ isimli müzikal sembolik bir tiyatro eseri yazar ve burada Doğu ve Batı'nın, iyilik ve kötülüğün mücadelesini Fenike mitiyle tüm boyutlarıyla ortaya koyar²².

Çağdaş Arap şiirinin gelişimine yönelik arayışlara giren bir başka şiir grubu Apollo'dur. Adını da Yunan mitolojisinde sanat ve tarım tanrısı Apollo'dan²³ alan bu grup, düşüncelerin daha derin anlam kazanması için mitlerin şiirde daha sık kullanılmasını teşvik eder. Özellikle bu grubun şairleri yerel ve kültürel mitlerin kullanımı yerine daha çok Yunan mitolojisinden yararlanmayı tercih eder. Neo-klasik şairlerde aşk ve güzellik tanrıçası Belkıs iken bu grubun şiirlerinde insanların birbirlerine sevgi ile yaklaşmasını sağlamak için üzerlerine aşk iksiri damlatan, çiçekleri ve ağaçları baharda rengârenk donatarak doğayı canlandıran Afrodit(Venus)'tir²⁴. Nitekim bu grubun önde gelen şairlerinden Şair Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892-1955) bir şiirinde bu konuda şöyle der²⁵:

يا بنت أفروdit حُسنك مائل في جسمك المَموج المَسحور
تَمشين عارية كأنك شُعلة للرب تستوحى، كوحى الطيور

Ey Afrodit'in kızı! Güzelliğin, sihirli ve kıvrak bedeninde görüliyorsun

Çıplak yürüyorsun, kuşların ilham aldığı gibi alıyorsun, sanki tanrının bir meşalesi-sin.

Yine bu gruba mensup olan Tunuslu şair Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî (1909-1934), "*Sa-lavât fi Heykeli'l-Hubb*" (Aşk Heykelinde Namazlar) adlı şiirinde, sefil ve perişan bir durumda olan kainata bolluk ve bereketi getiren bir güç olarak Venus'ü şöyle niteler²⁶:

عذبة أنت كالطفولة، كالأحلام كاللحن، كالصباح الجديد
كالسَّماء الضَّحوك كالليلة القمراء كالورد، كابتسام الوليد

21) Eski Yunan efsanelerine göre Thebai kentinin kurucusu *Fenikeli Kadmos*'tur. Tanrıların kralı *Zeus* boğa kılığına girerek *Kadmos*'un kız kardeşi *Europa*'yı kaçıtır. Kız kardeşini aramak için yollara düşen *Kadmos*, *Delfi kahinlerine* akıl danışır. Kahinler ona yolda karşısına çıkacak olan bir ineğin peşine takılmasını, inek nereye çökerse orada bir kent kurmasını söyler. Onların sözüne uyan *Kadmos* sonunda *Boiotia*'ya varır ve orada Thebai Kalesi *Kadmeia*'yı kurar. Bedrettin Cömert, *Mitoloji ve İkonografi*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1999, s. 71-72; *Hesiodos Eseri ve Kaynakları* (Çev. Ezra Erhat & Sabahattin Eyuboğlu), TTK Basımevi, Ankara 1977, 196.

22) el-'Azma, s. 22.

23) Mahmûd 'Abbâs el-'Akkâd, ilk etapta Apollo isminin Arapça olmadığı gerekçesiyle derginin bu adına karşı çıkar. Ayrıca Apollo sadece sanatın değil, tarımın da tanrısı olduğunu belirtir ve bunun yerine Keldaniler'de sanat ve edebiyatın sembolü alan 'Atârid adının kullanılmasını önerir. Bkz. el-'Azma, s. 22.

24) Bedrettin Cömert, s. 35-37.

25) Enîs Dâvûd, *a.g.e.*, s. 237.

26) *Divân Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî ve Resâ'ilih*, (Şerh, Mecid Tîrâd), Dâru'l-Kutubî'l-'Arabî, Beyrut 1993, s. 79.

يا لهامن وداعةٍ وجمالٍ وشبابٍ مُنعمٍ أمْلُودًا
يا لهامن طهارةٍ ، تبعثُ التقديسَ في مهجة الشَّقِيِّ العنيدِ!
يا لهارقةً تكادُ يَرِفُ الورْدُ منها في الصخرةِ الجَلْمُودِ!
أيُّ شيءٍ تُراكِ؟ هل أنتِ "فينيس" تَهَادتُ بين الوري من جديدِ
تُعِيدُ الشَّبَابَ والفرحَ المعسولَ للعالمِ التَّعيسِ العميدِ

*Sen tatlısın, bebek gibi, rüyalar gibi, nağmeler gibi, tıpkı yeni bir sabah gibi
Gülüşen gökyüzü ve mehtaplı bir gece gibi, gül gibi, bir bebeğin gülicükleri gibi
Ne kadar çekici bir güzelliği, nazlı bir gençliği ve yakıcı bir ayrılığı var
Öyle bir masumiyeti var ki inatçı bir günahkârın ruhunu bile azizliğe erdirsin
Öyle bir inceliği var ki kayada biten çiçekler dahi dalgalanır senin güzelliğinden
Sen kimsin! Venüs müsün, insanlar arasında yeniden bir rehber oldun
Karamsar ve sefil kâinata gençliği ve ballı bir sevinci yeniden getirmen için.*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi farklı gruplara ait şiirlerde çeşitli uluslara ait mitler yer almaktadır. Ancak şiirlerde yer verilen mitler, anlam bakımından işaret tekniğinden öteye gitmediğinden bu tür kullanımlar daha çok Arap kasidesinin içeriğini geliştirmeye yönelik çabalardan öteye bir anlam ifade etmemiştir.

Çağdaş Arap şiirinde mitlerin, anlatım tekniği bakımından batı edebiyatlarındakine benzer tarzda kullanımı 1950'li yılların başında Temmuz Şairleri ile başlar. Temmuz Şairleri Sümer, Babil, Fenike gibi eski çağlara ait verimlilik mitlerinin yanı sıra, Arap folklorunda ve dinî hikâyelerde geçen çeşitli figürlerden yararlanarak Arap dünyasında yaşanan sosyo-politik sorunları dile getirmişlerdir. Eleştirilerine derin bir mana kazandırmak için de bu mitlere farklı anlamlar yüklemişlerdir.

Aslında çağdaş Arap şiirinde Temmuz Şiir Hareketi'nin ortaya çıkışı, Ezra Pound ve T. S. Eliot'un, bu hareketin öncü şairleri üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak kabul edilmelidir. Özellikle Eliot'un Yunan, Sümer ve Roma gibi değişik uluslara ait mitle-ri kullandığı ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yaşanan maddî ve manevî çöküşü dile getirdiği *The Waste Land* (Çorak Ülke)²⁷ adlı şiiri, çağdaş Arap şairlerinin büyük ilgisini çekmiştir ve âdetâ bu şiir hislerine tercüman olmuştur. Eliot, bu eserinde, duygu ve düşüncenin yok olduğu, yoksulluk ve kaosun hüküm sürdüğü, her tarafın enkaza dönüştüğü ve sanki ölü bir ülkeyi andıran Avrupa'ya düzen ve istikrarın yeniden tesis edilmesi gerektiği düşüncesini dile getirir. Bu düşüncesini eski doğu uluslarına ait verimliliği ve canlanmayı sembolize eden Adonis Tais, Ozoris, Temmuz gibi mitolojik figürlerden yararlanarak ortaya koymaya çalışır. Bunu ortaya koyarken James Frazer'in

27) Şiir için bkz. Abrams Donaldson, David Smith Lewalski vd., *The Norton Anthology of English Literature*, W.W. Norton Company, London 1986, II, 2180-2196.

çeşitli uluslara ait mitleri ihtiva eden ve on iki ciltten oluşan, 1890-1915 yılları arasında İngiltere’de yayımlanan *The Golden Bough* (Altın Dal)²⁸ adlı eserden yararlanır.

Daha sonra bu eserde yer alan Adonis, İhtar, Temmüz gibi verimlilik mitleri Cebrâ İbrâhîm Cebrâ tarafından Arapçaya aktarılır. Eser, ilk önce 1954’de Bağdat’ta bir dergide neşredilir ve 1957’de de kitap halinde Beyrut’ta yayımlanır. Başta es-Seyyâb olmak üzere diğer Temmuz Şairleri bu eserden büyük ölçüde yararlanırlar.

Çağdaş Arap Şairleri, Eliot’un “Çorak Ülke”sinin gerçeği ile Arap dünyasının gerçeği arasında bir benzerlik görmüşlerdir. Nasıl ki Eliot’a göre Birinci Dünya Savaşı akabinde Avrupa “harap” ve “ıssız” bir ülkeye döndüyse, aynı şekilde Temmuz Şairlerine göre Arap dünyası da “harap ve ıssız” olmuş bir ülke görünümündedir. Ancak Arap dünyasının harap oluşu savaştan değil, geri kalmışlık, yoksulluk, cehalet, siyasî baskı ve zulümden kaynaklanmaktadır.

Gerek Eliot’un gerekse Temmuz Şairleri’nin şiirlerinde bir sanat ögesi olarak mitolojik figürlerden yararlanma amaçlarından biri, savaş mantığı üzerine inşa edilmiş, baskıcı bir dünya düzenine karşı çıkmak ve buna alternatif olarak kendi dünyalarında hayal edilen huzur ve güvenin bulunduğu, yaşanılabilir yeni bir dünya düzeni kurmaktır. Nitekim Eliot bu bağlamda şöyle der: “*mitolojik figürler, anlamı ve gayesi olan yaşanır yeni bir dünya düzeni kurmak, modern çağa egemen olan savaş mantığının doğurduğu açlık ve kaostan kurtulmak ve tarih sürecini yeniden kontrol altına alma girişiminin bir ürünüdür.*”²⁹ Aynı şekilde J. Joyce’un *Ulysses* romanında kullandığı mitlerle ilgili değerlendirmede bulunurken, mitlerle günümüz dünyası arasındaki ilişkiyi daha açık bir şekilde şu ifadelerle ortaya koyar: “*eserinde miti kullanmakla insanın çağdaş tecrübesiyle geçmişteki tecrübesi arasındaki fark ve benzerlikleri ele alan Mr. Joyce, kendisinden sonrakilerin de kullanması gereken bir metot kullanmıştır.*” Ona göre bu metot, “*Çağımızın sahip olduğu muazzam anarşi ve ümitsizlik içindeki manzarasına bir şekil ve anlam vermek veya bir düzen getirmektir. Bu metodu ilk defa Mr. Yeats ortaya atmıştır. Yeats, mitopoetik gerekli olduğunu ilk defa ileri süren çağdaş şairdir.*”³⁰ Eliot, çağımızın kaos ve kargaşalarına bu metodun bir düzen vereceği inancını taşıyarak, bu bağlamda şu öneride bulunur: “*Hikâye etme yerine, bugün mit metodunu kullanabiliriz. Çok ciddi bir şekilde inanıyorum ki, bu metot, çağımızın kargaşasına sanat ortamında bir düzen içinde anlam kazandıracaktır.*”³¹

Temmuz Şairleri’nin de şiirde mitolojik unsurları kullanma mantığı ve gerekçeleri, Eliot’un yukarıda yer verdiğimiz yaklaşımdan pek farklı değildir. Örneğin grubun önde gelen şairlerinden Bedr Şâkir es-Seyyâb, bu konudaki düşüncelerini şu ifadeleriyle açıklar: “*Bugün dünden daha fazla mitolojik sembollerin kullanımına ihtiyaç vardır. Çünkü*

28) Bu eserin bir bölümü Mehmet H. Doğan, *Altın Dal (Büyü ve Din üzerine Bir Çalışma)* adı altında Türkçeye çevirmiştir Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004.

29) B.C. Southam, *A Student’s Guide to the Selected Poems of T.S. Eliot*, Faber and Faber 1974. s. 131.

30) T.S. Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), KB. Yay., Ankara 1990, s. 54.

31) *A.e.*, s. 54.

biz bugün içinde şiirin olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Yani şiirde kullanılan değerlerin şiirsel olmadığını ve içindeki en yüce söz, ruh için değil, madde için bulunduğunu, şairin söyleyeceği veya kendi varlığının bir parçasına dönüştüreceği bazı şeylerin bir bir yok olduğunu ya da hayatın geri planına çekildiğini belirtmek istiyorum. Bilinçsiz bir şekilde bir şeyi doğrudan ifade etmek şiir sayılmaz. Dolayısıyla şair bu durumda ne yapabilir! Şairin halen sıcaklığını koruduğu masallara ve mitoslara dönüş yapmaktan başka bir seçeneği kalmadı. Çünkü mitolojiler bu dünyanın bir parçasını oluşturmaz. Bir taraftan da bu mitosları sembol olarak kullanıp, altın ve demir mantığına meydan okuyarak, kendine yeni bir dünya kurarken diğer taraftan yeni mitler yaratma girişiminde bulunur. Ancak yeni mitler yaratma konusundaki girişimler bugüne kadar parmak sayısını geçmemiştir.”³²

Bu grubun şairleri, Eliot’un *The Waste Land* (Çorak Ülke) adlı şiirindeki dirilme ve canlanma düşüncesinden esinlenerek şiirlerinde hayal ettikleri bir Arap dünyasını, eski Doğu uluslarına ait verimliliği sembolize eden mitler aracılığıyla kurmaya çalışırlar. Özellikle Arap ulusunun cahillik, fakirlik, tembellik ve kadercilik fenomeninden kurtulup çağdaş medeniyette hak ettiği yere ulaşabilme arzusunu gerçekleştirmek için bir anlatım tekniği olarak işlerler. Bu teknikle şairler, duygu ve düşüncelerini okuyucuya heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde aktarırlar ve okuyucunun hafızasında kalıcı ve derin izler bırakırlar. Az sözle şiire derin anlam kazandırırılar, ayrı bir güzellik ve gizem katarlar. Mitleri şiirlerinde bazen bir telmih, bazen de şiirin ana kurgusu olarak işlerler ve eser tamamen bir mitolojik figüre dayandığı için ona yüklenen anlam çözümlenmediği surece eserin anlaşılması da güçleşir.

Temmuz Şairleri, Arap toplumunun siyasî ve sosyal alanda geri kalmışlık nedeninin geçmişten gelen ve bugün devam eden feodal yapı düşüncesi oluşu inancındadırlar. Onlara göre, bu düşünceden kurtulmak ancak yeni bir düşünce devrimiyle mümkündür. Bu düşünce devrimi de daha şekil almamış genç nesillerin zihniyetiyle gerçekleşecektir. Bu yüzden şairler, Arap toplumunun “ölüm”den sonraki yeniden dirilişiyle doğanın ölümünden sonraki yeniden dirilişi ifade eden verimlilik mitleri arasında bir bağ kurmuşlardır. Dirilişi simgeleyen mitlerin kullanımı da bu nedenle çağdaş şairlerin tercih sebebi olmuştur. Bu bağlamda bu hareketin öncülerinden Hâlîl Hâvî’nin *el-Cisr* (Köprü) adlı şiirini örnek verebiliriz. Hâvî, burada Arapların diriliş, uyanış ve düşünce devriminin gelecek kuşaklarla birlikte gerçekleşeceği umudunu şöyle dile getirir³³:

وَكَفَّانِي أَنْ لِي أَطْفَالَ أُنْرَابِي
وَلِي فِي حَبْهِمْ حَمْرٌ وَرَادٌ

32) Bedr Şâkir es-Seyyâb, *el-‘Amâlu’ş-Şi’riye el-Kâmile*, Dâru’l-Hurriyye li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr, Bağdat 2000, s. 31; Câbir ‘Asfûr *Zâkiretun li’ş-Şi’r*, Mektebetu’l-Usra, Kahire 2002, s. 204-205.

33) Halîl Hâvî, *ed-Divân*, Dâru’l-‘Avde, Beyrut 2001, s. 165-172.

مِنْ حَصَادِ الْحَقْلِ عِنْدِي مَا كَفَانِي
وَكَفَانِي أَنْ لِي عَيْدَ الْحَصَادِ
(...)

يَعْبُرُونَ الْجِسْرَ فِي الصَّبْحِ خِيفًا
أَضْلَعِي امْتَدَّتْ لَهُمْ جِسْرًا وَطَيْدًا
مِنْ كُهُوفِ الشَّرْقِ, مِنْ مُسْتَنْقِعِ الشَّرْقِ
إِلَى الشَّرْقِ الْجَدِيدِ

*Toprağımın çocukları olması bana yeter
Sevgilerinde benim şarap ve aزیğım var
Tarlanın hasadından bende yetecek şey var
Benim bir hasat bayramının olması bana yeter
(...)*

*Onlar sabahları köprüden kolayca geçerler
Kaburgalarım yıkılmayan bir köprü olarak uzandı onlara
Doğunun mağara ve bataklıklarından
Yeni bir Doğuya.*

Temmuz Şairleri tarafından kullanılan ve Arap ulusunun yeniden canlanmasını ve dirilişini simgeleyen mitlerin başında, Temmuz ve onun sevgilisi İştâr gelmektedir. Bu mitlerle ilgili efsane şöyle anlatılır: Şer ve zulmün sembolü olan yabancı domuz, verimlilik tanrısı Temmuz'u öldürür. Temmuz'un ölümünü kabullenmeyen sevgilisi İştâr (Inanna) onu kurtarmak ve hayata döndürmek için Hades'e³⁴ yani yeraltı dünyasına iner. Bu arada onların yeryüzünden ayrılışlarıyla yağmurlar kesilir, insan ve hayvanların üremesi durur, bitkiler bitmez ve tohumlar açmaz olur. Tabiat doğurganlık gücünü kaybedince bu arada açlık ve sefalet de ülkede baş gösterir. İştâr, Temmuz'u serbest bırakması için ölümler dünyasının tanrısını ikna eder ve sevgilisiyle beraber canlılar dünyasına geri döner. Dönüşleriyle beraber yağmurlar yağmaya başlar ve doğa yeniden canlanır. Böylece Temmuz ve sevgilisinin canlılar dünyasından ayrılışı kış mevsimini, dönüşleri ise bahar mevsimini sembolize eder³⁵.

Tabiatın ölümden sonra dirilişini simgeleyen ve bahar tanrısı Temmuz'u konu eden Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın *Medine Bilâ Matar* (Yağmursuz Şehir) adlı şiirini buna örnek

34) Yeraltındaki ölümler ülkesinin tanrısı Hades, Aidoneus veya Pluton adıyla da anılır. Görünmez anlamına gelen Hades adı ise hem tanrının hem de egemen olduğu ölümler ülkesini adlandırmak için kullanılır. Bkz. *Hesiodos*, s.188-189.

35) Hooke, s.25-28.

verebiliriz. Siyasî bir mesaj içeren bu şiirde bahar tanrısı Temmuz'un ülkeden ayrılmasıyla yağmurlar kesilir ve yağmurların kesilmesiyle de ülkede kuraklık ve açlık hüküm sürmeye başlar³⁶:

صَحَا مِنْ نَوْمِهِ الطَّيْنِي تَحْتَ عَرَائِشِ الْعِنَبِ
صَحَا تُمُوزٌ عَادَ لِبَابِلِ الْخَضْرَاءِ يَرَعَاهَا
و تُوْشِكُ أَنْ تَدُقَّ طُبُولَ بَابِلِ ثُمَّ يَعْشَاهَا
صَفِيرُ الرِّيحِ فِي أَبْرَاجِهَا وَأَنْيُنُ مَرْضَاهَا
و فِي غُرَفَاتِ عَشْتَارِ
تَظَلُّ مَجَامِرُ الْفُخَّارِ خَاوِيَةً بِلَا نَارِ
و يَرْتَفِعُ الدُّعَاءُ كَأَنَّ كُلَّ حَنَاجِرِ الْقَصَبِ
مِنْ الْمُسْتَنْقَعَاتِ تَصْبِيحُ
لَاهِيَةً مِنَ التَّعَبِ
تَوُوبُ إِلَهُ الدَّمِّ، خُبِرَ بَابِلَ، شَمْسٌ آذَارِ
و نَحْنُ نَهِيمٌ كَالْغُرَبَاءِ مِنْ دَارٍ إِلَى دَارِ
لِنَسْأَلَ عَنْ هَدَايَاهَا
جِيَاعٌ نَحْنُ وَ الْأَسْفَاهُ فَارِغَتَانِ كَفَاهَا
و لَكِنْ مَرَّتِ الْأَعْوَامُ كَثْرًا مَا حَسَبْنَاهُ
بِلَا مَطَرٍ وَ لَوْ قَطْرَةٌ
وَ لَا زَهْرٍ وَ لَوْ زَهْرَةٌ
بِلَا ثَمَرٍ كَأَنَّ نَحِيلَنَا الْجُرْدَاءَ أَنْصَابُ أُمَّتَاهَا
لِنُدْبِلَ تَحْتَهَا وَ نَمُوتَ.

Üzüm bağlarının altından toprak uykusundan uyandı
Temmuz uyandı ve yeşil Babil'i himaye etmek için geri döndü
Babil'in davulları çalacaktı ve sonra da onu koruyacaktı
Kulelerindeki rüzgâr uğultusu ve hastalarının inlemeleri

36) es-Seyyâb, I, 360.

İştâr'ın odalarında

Kiremit mangalların ateşi sönük kalıyordu

Tüm tahıl kamışlarının gırtlakları sanki dualarla yükseliyordu

Bataklıktan haykırıyordu

Yorgunluktan nefes nefese kalıyordu

Kan tanrısı, Babil ekmeği ve Mart güneşi geri dönüyor

Bizler bir odadan diğer odaya zavallılar gibi dolaşıyoruz

Hediyelerini sormak için

Bizler açız, ne yazık ki elleri boş

Ancak hesapladığımız geçen yılların çoğu geçti gitti

Bir damla dahi olsa yağmursuz

Bir çiçek dahi olsa çiçeksiz

Sanki diktiğimiz bir anıttı çıplak ve meyvesiz hurma bahçeleri

Altında solup ölmemiz için.

Şehir halkı uzun süre yaşadığı kuralıktan kurtulmak için Temmuz ve sevgilisi İştâr'ın ülkeye dönmeleri için tanrıya dua ederler. Bu duaları kabul edilir ve kısa süre sonra Temmuz ve sevgilisi ülkeye geri dönerler, dönüşleriyle birlikte tabiat yeniden canlanır ve her taraf yeşile bürünür. Daha önce halk arasında hâkim olan karamsarlık havası da dağılır ve yerini umut dolu bir geleceğe bırakır³⁷:

و سَارَ صِغَارُ بَابِلَ يَحْمِلُونَ سِلَالَ صَبَارٍ
و فَآكِهَةٌ مِنَ الْفُحَّارِ قُرْبَانَا لِعِشْتَارِ
و يَشْعَلُ حَاطِيفُ الْبَرَقِ
بِظِلِّ مِنَ ظِلَالِ الْمَاءِ وَالْخَضْرَاءِ وَ النَّارِ
و جُوهَهُمُ الْمَدُّورَةُ الصَّغِيرَةُ وَ هِيَ تَسْتَسْقِي
فَيُوشِكُ أَنْ يُفْتَحَ وَ هِيَ تَوْمِضُ حَقْلُ نُوَارِ
و رَفَّ كَأَنَّ أَلْفَ فَرَّاشَةٍ تُثْرِتُ عَلَى الْأَفْقِ

Babil'in çocukları Firavun inciri kovalarını taşıyor oldular

Kiremitten bir meyve ve İştâr'a bir kurban

Şimşek çakıyor

Suyun, yeşilliğin ve ateşin gölgesinden bir gölgede

Küçük ve yuvarlak yüzler yağmur duası ediyordu

37) es-Seyyâb, I, 360.

*Onlar açılacaktı, nur bahçeleri gibi parlayacaktı
Kanat çırpıtı ve sanki ufka bin kelebek dağılmıştı.*

Şair, bu şiirinde Temmuz'un şehirden ayrılışı ile 14 Temmuz 1958 devrimi öncesi Irak'ta yaşanan kıtlık, sıkıntı ve siyasî istikrarsızlığı, Temmuz'un şehre dönüşüyle de devrimden sonra ülkede yaşanan refah ve istikrarı tasvir etmeye çalışır³⁸.

Bedr Şâkîr es-Seyyâb, *Serberûs fi Babil (Serberus Babil'de)* adlı şiirinde de Bağdat'ta komünizm adı altında yaşanan anarşik olayları ve bu olayların sonucunda ülkede yaşanan sıkıntılı süreci Temmuz mitiyle dile getirmeye çalışır. Bunu ortaya koyarken olay örgüsünü bahar tanrısı Temmuz ile cehennem köpeği Serberus³⁹ mitleri arasında kurar. Şiirin birinci kısmında Serberus, Bağdat'ta geleceğin umutları olan çocukları parçalayan, insanların peşinde koşarak korku ve endişe salan ve her tarafı yıkıp dökerek ülkede âdeta terör estiren bir karakter olarak görünür⁴⁰.

ليعو سَرَبْرُوسَ فِي الدَّرُوبِ
فِي بَابِلَ الحَزِينَةَ المُهَدَّمَةَ
و بِمَآءِ الفَضَاءِ زَمَزَمَهُ
يُمَزَّقُ الصَّغَارَ بِالنِّيَابِ يَقْضِمُ العِظَامَ
و يَشْرَبُ القُلُوبَ
عَيْنَاهُ تَبْرَكَّانَ فِي الظَّلَامِ
و شَدَقَهُ الرَّهيبُ مَوْجَتَانِ مِن مَدَى
تُخَيَّبِي الرَّدَى

38) Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı yönetiminden çıkan Irak, 1920 yılında İngiliz manda idaresi altına girmiştir. Ancak Irak halkı tarafından sert muhalefet ve direnişlerle karşılaşan İngilizler, 23 Ağustos 1921'de kral Faysal başkanlığında bir monarşi hükümeti kurarlar. Kral Faysal'dan sonra oğlu Gazi yönetime geçer. Gazi de General Bekir Sıtkı önderliğinde genç milliyetçi subaylar tarafından devrilerek yönetime el koyulur. Bu arada ülkede reform vaatlerinde bulunan darbeciler, siyasî ve sosyal alanında herhangi bir gelişme gösterememeleri nedeniyle şiddetli bir muhalefete karşılaşırlar ve Bekir Sıtkı'yı iktidardan uzaklaştırarak onun yerine 1938'te İngiliz yanlısı bir politikacı olan Nuri Sait'i iktidara getirirler. Nuri Sait, İngilizlerin desteği ile 1958 yılına kadar ülkeyi 20 yıl yönetir. Yine 14 Temmuz 1958'de General Kasım'ın liderliğinde bir grup Arap milliyetçisi subaylar tarafından Nuri Sait'in iktidarı devrilerek monarşiye son verilir ve Cumhuriyet ilân edilir. Fahir Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınevi, Ankara tsz, s.512-514.

39) Serberus (Cerberus), Yunan mitolojisinde ölümlerin dünyası olarak adlandırılan ve yeraltında bulunan Hades'in kapısında nöbetçilik yapan üç başlı, tüyler ürpertici cehennemi koruyan köpektir. Bu köpeğin görevi, yeraltına gelenleri yılan gibi olan kuyruğunu sallayarak içeriye almaktır. Diğer bir görevi ise ölümlerin dünyası olan Hades'ten yeryüzüne çıkmak isteyenlere korkunç kara dişlerini göstererek geri çevirmektir. Dante ise İlahi komedyada adlı eserinde Serberus'u günahkâr ruhları cezalandıran ve bekçilik görevini üstlenen köpek olarak tasvir etmiştir. *Hesiodos*, s.197.

40) es-Seyyâb, I, 258.

أَشْدَاقُهُ الرَّهْيَبَةُ الثَّلَاثَةُ أَحْجِرَاقُ

يُوجُّ فِي الْعِرَاقِ

*Serberus yollarda havlayıp dursun
Yıkık ve hüznü Babil'de
İniltisiyle gökyüzünü dolduruyor
Dişleriyle çocukları ısırıyor, kemikleri yutuyor
Ve kalpleri parçalıyor
Karanlıkta gözleri bir şahap
Büyük ağız uzaktan gelen iki dalga
Gizliyor ölümü içinde
Üç büyük ağızda yangın
Irak'ı kasıp kavuruyor.*

Serberus bir adım daha ileri giderek tabiata hayat veren Temmuz'u da öldürmeye kalkışır⁴¹:

وَيَنْشِئُ التُّرَابَ عَنَّا إِلَهْنَا الدَّفِينِ

تَمُوزَنَا الطَّعِينِ

يَأْكُلُهُ يَمُصُّ عَيْنَيْهِ إِلَى الْقِرَارِ

يَقْصِمُ صُلْبَهُ الْقَوِي يُحَطِّمُ الْجِرَارِ

*Gömülü tanrımızın üzerinden toprağı eşiyor
Yaralı Temmuz'umuz
Onu yiyor ve gözlerini dibine kadar emiyor
Onun güçlü belini kırıyor ve kovaları parçalıyor.*

es-Seyyâb, "gömülü tanrımızın üzerinden toprağı eşiyor" ifadesiyle eski Doğu halklarının bahar tanrıları ile ilgili bir inanışını ifade etmeye çalışır. Eski uluslar Adonis, Temmuz, Attis, Ozoris gibi verimlilik tanrılarına ait maketler yaparlardı ve bunları yeryüzünün uzun süre yeşil ve canlı kalabilmesi için toprağa gömerlerdi⁴².

es-Seyyâb, verimlilik mitlerini işlerken bazen, kaynakları farklı bazı mitleri bir arada işler, eski mısır tanrıçalarından İsis'in kocasıyla olan hikâyesini İştâr figürüyle işlediği gibi. Eski Mısırlılarda ay tanrıçası olan İsis, aynı zamanda tabiatın anası olarak da kabul edilmektedir. İsis, kocası Osiris ile olan hikâyesiyle ünlüdür. Bu hikaye şöyle anlatılır:

41) A.e., I, 258.

42) A.e., Ebû Gâîf, s. 75.

Eski Mısır'da tarımın, bolluk ve bereketin tanrısı olarak kabul edilen Osiris, ülkesini kurallarla yönetir. İnsanlar, onun koymuş olduğu kuralları severek yerine getirirler. Kardeşi Seth onun bu başarısını kıskanır. Seth Osiris'ten kurtulmak için bir plan yapar. Kardeşinin ölçülerine uygun bir tabut yaptırır. Bir şölen düzenler ve Osiris'i de o şölene davet eder. Şölenin en sonunda önceden yaptırdığı tabutu çıkararak bu tabutun kime uyarsa ona vereceğini söyler. Herkes dener ve tabut sadece Osiris'e uyar. Bunun üzerine Seth hemen tabutun kapağını kapatır ve Osiris'in içinde olduğu tabutu Nil'e atar. Osiris'in karısı tanrıça İsis kocasını aramaya başlar. Sonunda tabutunu bulur ve onu da alıp Mısır'a döner. Cenaze töreni yapmak için tabutu bir bataklığa saklar. Seth avdan dönerken tabutu bulur ve çok sinirlenir. Osiris'in vücudunu tabuttan çıkarıp parçalara böler ve Mısır'ın çeşitli yerlerine dağıtır. İsis bu parçaları teker teker bulur. Bir parçası eksiktir. Buna rağmen sihir ve büyü gücünü kullanarak dağılmış parçalarından Osiris'i canlandırır. Böylece İsis, hayat verici bir tanrıça olarak kabul edilir⁴³. Onun bu özelliğini şair, İştâr'a verir. İştâr, Serberus tarafından parçalanmış ve ülkenin çeşitli yerlerde dağılmış olan Temmuz'un bedenini toplamak ve ona yeniden hayat vermek için girişimde bulunur. Ancak cehennem köpeği bu girişime izin vermez⁴⁴:

وَ أَقْبَلَ إِلَهَةَ الْحَصَادِ
 رَفِيقَةَ الرَّهْوَورِ وَ الْمِيَاهِ وَ الطُّيُوبِ
 عِشْتَارُ رَبَّةَ الشَّمَالِ وَ الْجَنُوبِ
 تَسِيرُ فِي السَّهُولِ وَ الْوَهَادِ
 تَسِيرُ فِي الدَّرُوبِ
 تَلْقَطُ مِنْهَا لَحْمَ تَمُورٍ إِذَا انْتَشَرَ
 تَلْمُهُ فِي سَلَّةٍ كَأَنَّهُ التَّمَرُ
 لَكِنَّ سَرَبْرُوسَ بَابِلَ الْحَجِيمِ
 يُجِيبُ فِي الدَّرُوبِ خَلْفَهَا وَ يَرَكُضُ
 يُمَزَّقُ النَّعَالَ فِي أَقْدَامِهَا يُعْضَعُضُ
 سَيَقَانِهَا اللَّدَانِ يَنْهَشُ الْيَدَيْنِ أَوْ يُمَزَّقُ الرَّدَاءِ
 يُلَوِّثُ الْوِشَاحَ بِالِدَمِ الْقَدِيمِ
 يَمَزِّجُ الدَّمَ الْجَدِيدَ بِالْعِوَاءِ

43) Seyidoğlu, s. 71-83; Hooke, s. 81-85.

44) es-Seyyâb, I, 259.

ليعو سربروس في الدرّوب
 لينهش الألهة الحزينة، الألهة المرّوعة،
 فأنّ من دماها ستخصّب الحبوب
 سينبت الألهة فالشرايح الموزعة
 تجمعت تملمت سيولد الضياء
 من رحم ينز بالدماء.

Hasat tanrıçası geldi

Çiçeklerin, suyun ve güzel kokuların dostu

İştâr, güney ve kuzeyin tanrıçası

Dağlık yelerde ve ovalarda gezer

Yollarda dolaşır

Serberus'tan savrulan Temmûz'un etini toplar

Bir meyve gibi sepette

Ancak cehennem Babil'de

Yollarda arkasında koşmayı sever

Ayaklarındaki ayakabıları yırtıyor ve ısırıyor

Ayaklarıyla elleri ısırıyor ve ebiseyi parçalıyor

Kemeri eski kanla kirletiyor

Yeni kanı havlamayla karıştırıyor

Serberus yollarda havlayıp dursun

Üzgün ve korkmuş olan tanrıları ısırısın

Kanından tahıllar yeşerecek

Tanrılar doğacak, serpilmiş et parçaları

Toplandı ve ışık doğacak

Kan akan bir rahimden.

es-Seyyâb'dan sonra Temmuz mitini çokça işleyen bir başka şair Halîl Hâvî'dir. Havî, Temmuz mitini bazen tek başına bazen de her yanışında külünden yeniden doğan Anka mitiyle birlikte işlemiştir. Bugünkü uygarlığın çelişki ve sorunlarını, özlemini duyduğu bir Arap ulusunun nasıl olması gerektiğini ve beklentilerini dile getirirken sürekli bu iki varyanttan yararlanmıştı. Buna da *Asya Ba'de'l-Celid* (Buzullardan sonra Asya) adlı şiirini örnek verebiliriz. Bu şiirde Arap dünyasının bugünkü gerçeğini ilginç bir şekilde tasvir eder. Günümüzün Arap dünyasının durumu tıpkı ölüm esrikliğini yaşayan bir insan gibi olduğunu ve şayet yeni bir diriliş için ölmesi gerekiyorsa bu bedelin ödenmesi gerektiği düşüncesini dile getirir.

İki bölümden oluşan şiir, birinci bölümünde daha çok acı, ıstırap, hüznün ve karamsarlık havasının baskın olduğu görülür, bir başka ifadeyle ölüm havası hâkimdir. Üstelik ölümün egemen olduğu bir yerde canlanmayla ilgili herhangi bir belirti de yoktur. Bu nedenle umutların tükendiği bir yerde umutsuzluk tablosunu şöyle çizer⁴⁵:

واللَّيْلُ الْحَزِينَا
وَتُدَارِي رَعِشَةً
مَقْطُوعَةَ الْأَنْفَاسِ فِينَا.
رَعِشَةَ الْمَوْتِ الْأَكِيدُ
فِي خَلَايَا الْعَظْمِ، فِي سِرِّ الْخَلَايَا
فِي لُهَاثِ الشَّمْسِ، فِي صَحْوِ الْمَرَايَا
فِي صَرِيرِ الْبَابِ، فِي أَقْبِيَةِ الْعَلَّةِ،
فِي الْخُمْرَةِ، فِي مَا تَرشَحُ الْجُدْرَانُ
مِنْ مَاءِ الصَّدِيدِ
رَعِشَةَ الْمَوْتِ الْأَكِيدُ

*Yeryüzünün damarları öldüğünde
Buzul çağında
Öldü içimizdeki her damar
Uzuvlarımız kurutulmuş bir et parçasına dönüştü
Bizler boş işlerle oyalanıyorduk, çeviriyorduk rüzgârı
Ve hüznü geceyi
Gizliyorduk sarsılmış
Kesik nefeslerimizi
Kaçınılmaz bir ölümün titreyişi
Kemiklerin hücrelerinde, hücrelerin sırrında
Güneşin soluklarında, aynaların ayazında
Kapının gıcırdamasında, tahılların mahzeninde
Şarapta, duvarlardan sızan
İrinli su
Kaçınılmaz bir ölümün titreyişi.*

45) Hâvî, s.117-119.

Bu mısralardan anlaşılacağı üzere, tabiat buzul çağını yaşadığında tüm can damarları kuruyarak yaşam fonksiyonunu yitirir. Üretkenlik özelliğini de kaybeder ve âdeta kısır bir kadına dönüşür. Bu acı gerçek karşısında şair yine de umudunu yitirmez ve tabiatın yeniden hayat bulması için bahar tanrısı Baal'a⁴⁶ yönelir ve ona şöyle seslenir⁴⁷:

يا إله الخصب، يا بعلاً يفضُّ
 التُّرْبَةَ العَاوِرَ
 يا شَمْسَ الحَصِيدِ
 يا إلهاً يَنْفُضُ القَبْرَ
 ويا فِصْحاً مَجِيدَ،
 أَنْتَ يا تَمُوزُ، يا شَمْسَ الحَصِيدِ
 نَحْنُ، نَجَّ عُرُوقَ الأَرْضِ
 مِنْ عَقْمٍ دَهَانَا
 أَذْفَى المَوْتَى الحَزَانِ
 والجَلَامِيدِ العَبِيدِ
 عَبْرَ صَحْرَاءِ الجَلِيدِ
 أَنْتَ يا تَمُوزُ، يا شَمْسَ الحَصِيدِ

*Ey verimlilik tanrısı! Ey Baal!
 Kısır toprağın bekâretini bozan
 Ey hasat güneşi
 Ey mezardan dirilen tanrı
 Ey yüce diriliş (Fışh) bayramı⁴⁸
 Sen ey Temmuz! Ey hasat güneşi!
 Bizleri ve yeryüzünün köklerini
 Kısırlık musibetinden kurtar*

46) Baal, Batı Sami halklarında bereket ve yağmur tanrısıdır. Geniş bilgi için bkz. Hooke, s. 113-120.

47) Hâvî, s. 119-120.

48) Hıristiyanlarda diriliş veya Fışh bayramı Hz. İsa'nın ölümünden sonra dirildiği gün olarak kabul edilir. Hıristiyanlar için büyük bayram kabul edilen doğuş (Fışh) günü, ilkbaharda hilalin görünüşünden sonraki ilk Pazar günü kutlanır. Yahudilerin ise Mısır'da sürdürdükleri kölelik yaşamından kurtuldukları gündür. Her ilkbaharda Firavun'un zulmünden kurtulmanın anısına bayram yapılır. Bkz. <http://mujde.org/index.php>.

Üzgün ölüleri ısıt
 Ve taşlaşmış köleleri
 Buzul sahralarında
 Sen ey Temmuz! Ey hasat güneşi!

Şiirin birinci bölümünde çizilen ölüm portesinden sonra şair, ikinci kısmında diriliş tablosunu sunar. Bu topraklar her ne kadar yıllarca buzul çağını yaşasa ve hayat fonksiyonlarını yitirse de verimlik ve doğurganlık özelliğini hiçbir zaman kaybetmiş değildir. İçindeki şehvet canlı kalmış ve her zaman yanıp tutuşmuştur. Onun yanıp tutuşma arzusu da bahar tanrısı Temmuz içindir. Çünkü Temmuz güneş ile toprağın birbirine kavuşmasını sağlayacak, yıllarca süre gelen kısırlığa son verecek ve buzul çağını ortadan kaldıracak güce sahip bir kurtarıcıdır⁴⁹:

كَيْفَ ظَلَّتْ شَهْوَةُ الْأَرْضِ
 تُدَوِّي تَحْتَ أَطْبَاقِ الْجَلِيدِ
 شَهْوَةٌ لِلشَّمْسِ، لِلغَيْثِ الْمُعْتَنِ
 لِلبَذَارِ الْحَيِّ، لِلغَلَّةِ فِي قَبْوِ وَدْنِ
 لِلإلهِ البعلِ، تَمُوزِ الحَصِيدِ،
 شَهْوَةٌ خَضْرَاءُ تَأْتِي أَنْ تَبِيدَ

Nasıl yeryüzünün şehveti
 Buzul katmanları altında inleyip durdu
 Bu şehvet, güneşe, doyurucu bir yağmura,
 Canlı tohumlara, küp ve mahzenlerin mahsulle dolmasına
 Tanrı Baal ve hasat Temmuz'una
 Yok olmak istemeyen yeşil bir şehvet için.

Şair, buzul çağında kurumuş olan hayat damarlarının yeniden canlanmasını sağlayan gücü sadece Temmuz'da değil, aynı zamanda kendini yakan ve küllerinden yeniden doğan Anka kuşunun ateşinde bulur. Anka'yı doğuran ve ölümlerin küllerinden beslenen bu ateş, aydınlatma ve temizleme özelliğine de sahiptir. Bu nedenle kendisinin ve yaşatlarının geçmişte yaşanmış olayların ayıplarından kurtulması ve yeni bir kuşağının doğması için bu ateşte yakılmasını ister⁵⁰:

إِنْ يَكُنْ رَبَّاهُ،
 لَا يُحْيِي عُرُوقَ الْمَيِّتِينَ

49) Hâvî, s. 124.

50) A.e., s. 125-126.

غَيْرُ نَارٍ تَلِدُ الْعَتَقَاءَ، نَارٌ
تَتَعَدَّى مِنْ رَمَادِ الْمَوْتِ فِينَا
فِي الْقَرَارِ،
فَلْنَعَانِ مِنْ حَجِيمِ النَّارِ
مَا يُمْتَحِنُ الْبَعَثَ الْيَقِينَا:
أَمَّا تَنْفُضُ عَنْهَا عَفْنَ التَّارِيخِ.

Ey Tanrım!

Ölülerin köklerini hiçbir şey diriltmez

Anka'yı doğuran ateşten başka

Bu içimizde ve derinliklerde ölülerin küllerinden beslenen bir ateş

Ateşin cehenneminden bana bir ağıt yakılsın ki

Bize kesin bir dirilmeyi versin

Tarihin kokuşmuşluğunu üzerinden silkelemiş bir ulus olarak (dirilsin).

Dolayısıyla şaire göre Arap dünyası bugün her ne kadar buzul çağını yaşıyor ise de bu topraklar, mümbitliği sayesinde sadece içine tohum atılıvermesiyle yeşerecek ve hayal edilen yeni kuşağı bir gün mutlaka doğuracaktır. Doğacak olan kuşak topraklarını sonsuza dek koruyabilecek, başkalarına işgal ettirmeyecektir⁵¹:

يَا إِلَهَ الْخَصْبِ وَيَا تَمُوزُ، يَا شَمْسَ الْحَصِيدِ
بَارِكِ الْأَرْضَ الَّتِي تُعْطِي رِجَالاً
أَقْوِيَاءَ الصُّلْبِ نَسْلاً لَا يَبِيدُ
يَرِثُونَ الْأَرْضَ لِلدَّهْرِ الْأَبِيدِ

Ey verimlilik tanrısı! Ey Temmuz! Ey hasat güneşi!

Güçlü ve sağlam adamlar yetiştiren toprağı,

Toprakları sonsuza dek elinde bulunduranları

Ve yok olmayan bir kuşağı kutla.

Temmuz Şairleri'nin, diriliş ve canlanmayı sembolize eden mitolojik figürlerin yanı sıra, ölüm olgusunu da sıklıkla işledikleri dikkati çeker. Onlara göre ölüm, yok olmak değildir, tersine verimliliğin, yeniden dirilmenin bir sembolüdür. Hatta bazı şairler ölümü,

51) Hâvî, s. 128

korkutucu ve ürkütücü bir unsur olarak değil, tersine “toprak ana”nın şefkatli kucağına dönüş, bir çocuğun ana kucağında hissettiği huzur ve güven duygusu olarak telakki ederler.

Çağdaş şairler, toprak ile anne arasında doğurgan vasıfları, dolayısıyla verimli oluşları bakımından benzerlik kurarlar. Onlara göre nasıl ki bir çocuk için anne, beslenme, korunma, sevgi ve şefkatin kaynağıysa, toprak da insanoğlu için bir besin kaynağı, barınabileceği bir mekândır. Aynı zamanda toprak, bitkilerin, hayvanların ve insan neslinin devamlılığını sürdüren bir güçtür. Toprağın bu özelliği nedeniyle mitolojilerde toprak tanrıçası, kâinatın diğer tanrıları arasında büyük bir yere ve konuma sahip olmuştur⁵². Dolayısıyla çağdaş şairler, ölümü bitme ve tükenme olgusu olarak değil, yeniliğin ve yeni bir doğuşun döngüsü olarak algılamışlardır. Yazar Ernest Cassirer, ölümle ilişkin olarak mitlerin işlevliğinden söz ederken der ki: “Ölümün gizi söylenecek bilimsel düşüncede bir imgeye dönüştürülmüştür. Ölüm, bu dönüşümle güç ve katlanmaz bir fiziksel olgu olmaktan çıkmakta, anlaşılır ve çekilir hale gelmektedir.”⁵³

Aslında çağdaş Arap şairlerinin bu konudaki düşünceleri tamamen T.S Eliot’ın bu şairler üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Nitekim Eliot, “Çorak Ülke” adlı şiirinin “Ölümlerin Gömülüğü” adlı birinci bölümünde, yeniden dirilmek için ölmek düşüncesini şöyle dile getirir⁵⁴:

That corpse you planted last year in your garden,
Has it begun to sprout? will it bloom this year?
Or has the sudden frost disturbed its bed?
Oh keep the Dog far hence, that’s friend to men,
Or with his nails he’ll dig it up again!

*Geçen yıl bahçene diktiğin o ceset
Filizlenmeye başladı mı? Çiçek açacak mı bu yıl
Yoksa apansız ayaz altüst mü etti tarhını?
Oh, uzak dursun o köpek!⁵⁵ O insanların dostu,
Yoksa tırnaklarıyla kazıyıp çıkarır yeniden.*

Bilindiği gibi verimlilik tanrıları, insan, hayvan ve bitkilerde hayat akışını sağlamak için ayinsel olarak yaz mevsiminde ölürlere ve ilkbaharda yeniden dirilirler. Aynı şekilde Temmuz Şairleri, verimlilik mitlerinde olduğu gibi ölüm ile dirilme arasında bir bağ ku-

52) Örneğin Yunan mitolojisinde yeryüzünü tecessümünü simgeleyen tanrıça Gaia veya Gaea, bir ana tanrıça olduğuna ve diğer tanrıların kendisinden türediğine inanılır. Bu ana tanrıça, her şeyin yaratıcısı, her şeyin kendisinden meydana geldiği “toprak ana” olarak da kabul edilir. Bedrettin Cömert, s. 57; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Gaia>

53) Ernest Cassirer, *Devlet Efsânesi*, (Çev: Necla Arat), Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 59.

54) Donaldson, s. 2184.

55) Eliot’un burada sözünü ettiği köpeğin ve es-Seyyâb’ın “Serberus Bâbil’de” adlı şiirinde geçen ve ceennem köpeği olarak bilinen Serberus olduğunu tahmin ediyoruz.

rarlar. Kendi dünyalarında düşündükleri veya hissettikleri ölümün, Arap ulusunun yeniden dirilip, muasır medeniyetteki yerlerini alabilmeleri için kaçınılmaz olduğunu ve bir bedel ödenmesi gerekir ise bunun ödenilmesi gerektiği düşüncesindedir. Çünkü onlara göre yeni bir doğuş için günümüz Arap dünyasının mevcut gerçeğini gömmekten başka bir alternatif bulunmamaktadır.

Bedr Şâkir es-Seyyâb, Temmuz Şairleri arasında ölüm olgusunu şiirlerinde en çok dile getiren şairdir. Örneğin *en-Nehr ve'l-Mevt* (Irmak ve Ölüm) adlı şiirinde yeni bir diriliş için arzu ettiği ölümü şöyle dile getirir⁵⁶:

أَوَدُّ لَوْ غَرَقْتُ فِي دَمِي إِلَى الْقَرَارِ
لَأَحْمِلَ الْعَبَاءَ مَعَ الْبَشَرِ
وَأَبْعَثَ الْحَيَاةَ. إِنْ مَوْتِي انْتَصَارًا

*Ah dalabilsem kanıma da insem derinliklere,
Taşısam yükü, insanlarla birlikte,
Yeniden can versem hayata,
İşte o zaman bir zaferdir ölümüm!*

Görüldüğü gibi şair, ölümü bir kayıp değil, bir “zafer” olarak algılamaktadır. Aynı şekilde *Medinetu's-Sindibâd* (Sinbâd'ın Şehiri) adlı şiirinde bu bağlamda şöyle der⁵⁷:

فَا هَ يَا مَطْرًا!
نَوَدُّ لَوْ نَنَامُ مِنْ جَدِيدٍ
نَوَدُّ لَوْ تَمُوتُ مِنْ جَدِيدٍ
فَنَوْمُنَا بَرَاعِمُ انْتِيَاهِ
مَوْتُنَا يُخَيِّئُ الْحَيَاةَ؛
نَوَدُّ لَوْ أَعَادَنَا الْإِلَهَ

*Ah, ey yağmur!
Yeniden uyumayı arzu ediyoruz
Yeniden ölmeyi arzu ediyoruz
Uykumuz, uyanma tomurcuklarıdır
Ölümümüz hayatı gizler
Tanrının yeniden bizi diriltmesini arzu ediyoruz.*

Bedr Şâkir es-Seyyâb, ölümden sonra yeniden dirilme ve canlanma düşüncesini dile

56) es-Seyyâb, I, 245; Bu şiirin tam metin çevirisi için bkz.. Rahmi Er, s. 61-62.

57) es-Seyyâb, I, 249.

getirdiği bir başka eseri de *Unşudetu'l-Matar* (Yağmurun Türküsü) adlı ünlü kasidesidir. Bu şiir, ilk bakışta okuyucuya hayalimsi bir romantik havâ vermektedir. Belki de bundan dolayı okuyucular arasında kasidenin bu denli şöhret bulmasının nedenlerinden biri de budur. Kaside gazel mısralarıyla şöyle başlar⁵⁸:

عَيْنَاكَ غَابَتَا نَحِيلِ سَاعَةَ السَّحَرِ ،
 أَوْ شَرْفَتَانِ رَاحَ يَتَأَى عَنْهُمَا الْقَمَرُ .
 عَيْنَاكَ حِينَ تَبْسُمَانِ تُورِقُ الْكُرُومُ
 وَتَرْفُصُ الْأَضْوَاءُ ... كَالْأَقْمَارِ فِي نَهْرٍ

*Seher vakti iki hurma ağacıdır gözlerin
 Ya da iki balkon; ayın terk etmek üzere olduğu
 Gülümsediğinde gözlerin, bağlar yaprak açar
 Aylar gibi dans eder ışıklar nehirde.*

Şair, daha sonraki mısralarında yeryüzünün verimliliğine, bolluk ve bereketine vurgu yapar. Tabiatın her unsuru bahar ile birlikte yenilenir ve yeniliğin vermiş olduğu dinçlikle bahar aşkıyla şenlenir⁵⁹:

وَكُرَّكَرَ الْأَطْفَالُ فِي عَرَائِشِ الْكُرُومِ ،
 وَدَغْدَغَتِ صَمْتِ الْعَصَافِيرِ عَلَى الشَّحْرِ
 أَنشُودَةَ الْمَطْرِ ...
 مَطْرٌ ...
 مَطْرٌ ...
 مَطْرٌ ...

*Ve murıldandı çocuklar asma çardaklarında
 Okşadı ağaçtaki serçelerin suskunluğu
 Yağmurun türküsü
 Yağmur...
 Yağmur...
 Yağmur ...*

58) A.e., I, 253; Bu şiirin metin çevirisi ve değerlendirmesi için bkz. Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi.*, s. 57-60; Er, II. *Ortadoğu Semineri, Dünden Bugüne Irak*, Elazığ 27-29 Mayıs 2004, *Bildiriler I*, Elazığ 2006, s. 247-262; Er, "Bedr Şâkir es-Seyyâb ve Yağmurun Türküsü", *Littera Edebiyat Yazıları*, Ankara 2006, s. 95-106.

59) es-Seyyâb, I, 254.

İlkbaharın sona ermesiyle yaz mevsimine girilir ve yeryüzü kurumaya yüz tutar, bolluk ve bereket kaybolur. Onun yerine açlık ve kuraklık hüküm sürer ve ölüm ortalıkta kol gezmeye başlar. Tüm insanlar, yeryüzünün dirilip canlanması ve hayat tohumlarının yeniden filizlenmesi için yağmurun yağması hayalini kurarlar. Bunun gerçekleşmesi için duada bulunurlar. Duaları kısa sürede gerçekleşir ve her tarafa yağmur yağmaya başlar. Ancak yağmur o kadar yağar ki her yeri yıkıp döken ve yolunda ne bulduysa önüne katan bir sele dönüşür. Böylece beklenen umutlar, yerini bir anda hüzne bırakır⁶⁰:

أَتَعْلَمِينَ أَيَّ حُزْنٍ يَبْعَثُ الْمَطْرُ ؟
 وَكَيْفَ تَنْشِجُ الْمَزَارِيبُ إِذَا انْهَمَرَ ؟
 وَكَيْفَ يَشْعُرُ الْوَحِيدُ فِيهِ بِالضِّيَاعِ ؟
 بِلا انْتِهَاءٍ - كَالدَّمِ الْمُرَاقِ ، كَالْحِيَاجِ ،
 كَالْحُبِّ ، كَالْأَطْفَالِ ، كَالْمَوْتَى - هُوَ الْمَطْرُ

Bilir misin ne tür hüzdür yağmurun verdiği?

Boğaldığında nasıl iniler çatı olukları?

Ve nasıl hisseder onda tükenişini, yapayalnız olan biri?

Yağmurun da sonu yok, tıpkı dökülen kan gibi, açlık gibi,

Sevgi gibi, çocuklar gibi, ölüler gibi!

Yağmurun meydana getirdiği tüm bu olumsuzluklara rağmen şair, yine de gerek tilkesinde gerekse diğer Arap dünyasında yılarca egemen olan kuraklığın son bulması için yağmur hayalini sürdürür⁶¹:

فَهِيَ ائْتِسَامٌ فِي ائْتِظَارِ مَبْسَمِ جَدِيدِ
 أَوْ حُلْمَةٌ تَوَرَّدَتْ عَلَى فَمِ الْوَلِيدِ
 فِي عَالَمِ الْعَدِ الْفَتِيِّ ، وَاهِبِ الْحَيَاةِ !
 مَطْرٌ ...
 مَطْرٌ ...
 مَطْرٌ ...
 سَيُعْتَشِبُ الْعِرَاقُ بِالْمَطْرِ ...

60) A.e., I, 255.

61) A.e., I, 256.

*Bir tebessümdür, yeni bir dudağı bekleyen
Ya da bir memedir, bebeğin ağzında kırmızılaşan
Yarının genç dünyasında, hayat bahşeden!
Yağmur ...
Yağmur...
Yağmur ...
Irak yağmurla yeşerecek...*

Çağdaş Arap şairlerinin şiirlerinde ölüm ve doğum döngüsü içerisinde diriliş ve yenilenmeyi sembolize eden unsurlar arasında güneşe de yer verdikleri görülür. Mitolojik öykülerde hayat buluşu, canlılığı, bolluk ve bereketi simgeleyen güneş, ilkel toplumlarda da kutsal sayılır, doğduğu yer (doğu) dirilişi, battığı yer de (batı) ölümü sembolize ederdi. Güneşin gün batımında suya düşüp öldüğüne, ancak yeniden dirilmek için karanlık âlemde yolculuğunu sürdürdüğüne olan inanış sonucu güneşin yükseldiği doğu, tanrının yeri olarak kabul edilir ve bu yön kutsal sayılırdı⁶². Çünkü güneşin batışıyla dinginleşip, karanlığa bürünen yaşam, ancak onun doğuşuyla canlanıp hareket kazanmaktadır⁶³.

Iraklı şair 'Abdulvahhâb el-Beyyâtî, güneşi bir verimlilik miti olarak işleyen şairlerden biridir. "Ebbî fî Tariki's-Şems" (Babam Güneşin Yolunda) adlı şiirinde "güneş" ile "doğu" kavramlarının taşıdığı sembol derinliklerinden yararlanarak kendi yaşam öyküsünü anlatır. Babasının, yani el-Beyyâtî'nin sürgünden dönüşü, hem aile için hem de tüm Irak halkı için âdetâ güneşin doğuya dönüşü gibidir: güneşle tabiat nasıl canlanıyor, gül bahçeleri nasıl şenleniyorsa, tüm Irak halkını sembolize eden ailede babanın dönüşüyle aynı coşkuyu yaşamaktadır⁶⁴:

عَادَ مِنَ الشَّرْقِ مَعَ الشَّمْسِ
يَمْسَحُ فِي أَهْلِهَا بُوْسِي
نَظَرْتُهُ، ضِحْكَتُهُ، وَجْهَهُ
وَجْهَهُ صَيِّ مُرْهَفِ الْحِسِّ
أَعْوَامُهُ السَّبْعُونَ زَيْتُونَةً
عَزَّتْ عَلَى الحَطَّابِ وَالْفَأْسِ
الشَّعْرَاتُ البَضِّ فِي رَأْسِهِ
تَتَّبَعُ عَنِ الحَرَائِقِ الأَمْسِ

62) Ebû Galî, s. 50

63) <http://www.bilimler.net/platform/viewtopic>.

64) 'Abdulvahhâb el-Beyyâtî, *ed-Divân, Dâru'l-'Avde*, Beyrut 1990, I, 269.

المَطْرُ العَالِقُ فِي جِفْنِهِ
 سَحَابَةٌ تَمَطِّرُ فِي النَّفْسِ
 حَقْلٌ مِنَ الوَرْدِ عَلَيْهِ الصُّحَى
 مَرٌّ، وَمَرَّتْ قَدَمُ الشَّمْسِ

....

عَادَ أَبِي فالأَرْضُ مَرْهُوَةٌ
 بِهِ وَقَلْبُ الحَقْلِ فِي عُرْسِ

(Babam) Güneşle beraber döndü doğudan
 Siliyordu (güneşin) kirpiklerinde ıstırabımı
 Bakışları, gülüşleri ve yüzü
 Genç yüzlüydü, ince duyguluydu
 Yetmiş yıllık ömrü zeytin ağacıydı
 Değerliydi keser ve oduncuya
 Başındaki ağarmış saçlar
 Düniün yangınlarından çıkıyordu
 Gözkapaklarında duran yağmur
 Ruhta yağan bir buluttu
 Üzerinde kuşluk vaktinin olduğu bir gül bahçesi
 Geldi ve geçti güneşin adımı üstünden

...

Döndü babam ve tabiat cantandı
 Bahçenin kalbi de onunla şenlendi.

Öte yandan şair, bu şiirde babanın ağarmış saçlarıyla, gerek Irak'ta gerekse diğer Arap ülkelerinde yeniliğe ve değişime ayak direyen siyasî otoritelere karşı kararlı mücadelesini ve bu mücadele yüzünden katlanmak zorunda kaldığı sıkıntı dolu bir sürgün hayatını sembolize etmektedir.

El-Beyâtî, bir başka şiiri *Rifâku's-Şems* (Güneşin Arkadaşları)'te de güneşi, yeniliği sembolize eden bir figür olarak işlemektedir⁶⁵:

إنَّهَا الشَّمْسُ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا نَاضَلَ آلاَفُ الرَّفَاقِ
 فِي الهَوَى تَشْرِيقًا، فِي لَيْلِ العِرَاقِ

65) 'el-Beyâtî, I, 227.

*Binlerce arkadaşın kendisi için mücadele ettiği o güneş,
Derinliklerde ve Irak gecelerinde doğar.*

Mısırlı şair Emel Dunkul (1940-1983) da, güneşi bir yeniden doğuş sembolü olarak kullanımlar arasındadır. Onun, “*Îcâze Fevka Şâti'l-Bahr*” (Deniz kıyısında Tatil) adlı şiirinde diriliş ve yenilenmeyi sembolize eden güneş ile deniz temalarını bir arada işlediği görülür. Şiirde denizde ölen arkadaşının yeniden dirilme isteğini dile getirirken, diriliş sembolize eden güneşin gücüne işaret eder⁶⁶:

صَدِيقِي الَّذِي غَاصَ فِي الْبَحْرِ .. مَاتَ!
فَحَطَّئُهُ ..
وَاحْتَفَظْتُ بِأَسْنَانِهِ ..
وَكُلَّ يَوْمٍ إِذَا طَلَعَ الصُّبْحُ: آخِذٌ وَاحِدَةً
أَقْدِفُ الشَّمْسِ ذَاتَ الْحَيَا الْجَمِيلِ بِهَا
وَأَرْدُدُ: " يَا شَمْسُ أَعْطِيكَ سِنَّةَ اللُّؤْلُؤِيَّةِ
لَيْسَ بِهَا مِنْ عِبَارٍ سِوَى نَكْهَةِ الْجُوعِ !!

*Denize dalan arkadaşım .. öldü
Ben de onu mumyalayıp
Sakladım dişlerini
Ve her gün sabah olduğunda: bir tane alıp
Atarım, her şeyin kendisiyle güzel yaşam bulduğu güneşe
Ve derim ki: “Ey güneş! Bak veriyorum sana onun inci dişini
Yok üzerinde en ufak bir toz, açlık kokusundan başka!!
Sen de onu geri ver, geri ver ki anlatsın bize doğru hikmeti”
Ancak güneş, solgun bir şekilde gülümsedi.*

Emel Dunkul yukarıdaki mısralarında diriliş simgeleyen güneş unsuruna işaret ederken, aynı zamanda “deniz” kavramı üzerinde de durur. Özellikle onun “denize dalan arkadaşım .. öldü” şeklindeki mısraı bize daha çok Eliot’un The Waste Land şiirinin “suda ölüm” adlı dördüncü bölümü hatırlatır. Nizâr Kabbânî’nin de ifade ettiği gibi çağdaş Arap şairleri arasında Eliot’un etkisinde en çok kalanlar, Mısırlı şairler olmuştur⁶⁷. Eliot, “Suda

66) Emel Dunkul, *el-‘Amâli’-ş-Şi’riyye el-Kâmile*, Mektebetu Medbullî, Kahire 1995, s.186.

67) Nizâr Kabbânî, *el- A’âmâlu’n-Nesriyye el-Kâmile*, Menşûrât Nizâr Kabbânî, Beyrut 1983, VII, 55-56; Nizâr Kabbânî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Salih TUR, *Nizâr Kabbânî, Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*. (Basılmamış Doktora Tezi), AÜ, Sosyal Bil. Enst., Ankara 2005.

ölüm” adlı bölümde “ölu bir yerin” dirilmesi için suyu en önemli yaşamsal unsur olarak görür. Bu bölümde de Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Boğazı’nda ölen arkadaşı John Ferdinand’ın denizdeki ölümünü, Fenikeli Phlebas mitiyle şöyle tasvir eder⁶⁸:

Phlebas the Phoenician, a fortnight dead,
Forget the cry of gulls, and the deep sea swell
A current under sea
Picked his bones in whispers.
As he rose and fell
He passed the stages oh his age and youth
Entering the Whirlpool.

*Fenikeli Phlebas, iki haftadır öleli
Unuttu martı çığlıklarını ve derin denizin dalgalarını,
Kâr ve zararı
Denizin derinlerindeki bir akıntı,
Fısıltularla ayırdı onun kemiklerini
Alçalıp yükselerek
Geçti onun gençlik ve yaşlılık safhaları
Girdapların içine girerek.*

Gerek mitolojik gerekse dinî kaynaklarda su ve deniz, doğuş ve dirilişin, bir başka deyişle yaşam kaynağının bir unsuru olarak kabul edilir. Sümer, Akkad, Babil gibi pek çok eski medeniyetlerde evrenin ana ögesinin su olduğunu ve bundan da kâinatın oluştuğu konusunda yaygın bir inanç vardır. Örneğin Sümer mitolojisinde evrenin yaratılış öyküsü şöyle anlatılır: Sonsuz ve ezeli olan deniz sularını simgeleyen tanrıça “Nammu”dur. Nammu’dan birbirine bitişik şekilde gökyüzü(erkek -An) ile yeryüzünü (dişi- Ki) sembolize eden “Kuni” dağı meydana gelmiştir. Yeryüzü ile gökyüzünün birbiriyle evlenmesi sonucu Enlil doğmuştur. Tanrı Enlil, gökyüzünü yeryüzünden ayırmaya karar vermiş. Enlil, yeryüzünü, babası “An” da gökyüzünü taşımıştır⁶⁹. Eski Mısırlılar ise ilk tanrı “Ra”nın sudan çıktığını ve sonra diğer tanrıları doğurduğuna inanırlardı. Yunan mitolojisine göre de ilk suların tanrısı olan Okyanus (Okeanos)’dan evren yaratılmıştır⁷⁰. Bahar tanrısı Temmuz’un da Sümercede kelime manası “derin suların gerçek oğlu” anlamına gelmektedir⁷¹. Dinî kaynaklarda evrenin yaratılışı ile ilgili yer alan bilgiler mitolojik kaynaklarda geçen bilgileri destekler mahiyettedir Örneğin Tevrat’a göre başlangıçta tanrı,

68) Donaldson, s. 2192.

69) Samuel Noah Kramer, (Çev. Hamide Koyukan) *Sümer Mitolojisi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 116

70) Bkz. Seyidoğlu, s.80; *Heidodos Esereri ve Kaynakları*, s. 111-112.

71) Ebû Gâli, s. 57

göklere ve yerleri yaratmıştı. Yer ıssız ve boştu. Enginin yüzü üzerinde karanlık vardı ve tanrının ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu⁷² Kurân'ı Kerim'de de suyun evrenin kaynağı olduğuna dair pek çok ayet bulunmaktadır⁷³.

Temmuz Şairleri, diriliş ve uyanışı simgeleyen Temmuz, İştâr, Adonis, Aştarut, İsis gibi eski uygarlıklara ait mitlerin yanı sıra dinî kaynaklarda geçen Hz Mesih, Ashabu'l-Kehf, ile Arap folklorunda geçen Sinbâd, Şehreyâr, Şehrezâd gibi bazı figürlere yeni anlamlar yükleyerek şiirlerinde işlemişlerdir. Ayrıca bu şairler, bazı şahsiyetleri efsaneleştirerek yeni semboller geliştirmişlerdir. Örneğin, Fransız işgaline karşı direniş gösteren Cezayirli halk kahramanı Cemîle Buhayrâd'ın adını efsaneleştirirler. Artık bu isim, Cezayir devriminin tanınmış bir halk kahramanı olmaktan çok, özgürlüğün ve yeniden dirilişin sembolü haline gelmiştir. Buna da Bedir Şâkir es-Seyyâb'ın *İlâ Cemile Buhayrâd* (Cemile Buhayrâd'a) adlı şiirini örnek verebiliriz⁷⁴:

عِشْتَارُ أُمِّ الْخَصْبِ وَالْحَبِّ وَالْإِحْسَانَ تِلْكَ الرَّبَّةُ الْوَالِدَةُ
لَمْ تُعْطِ مَا أُعْطِيَتْ لَمْ تُرَوِّ بِالْأَمْطَارِ مَا رَوَيْتِ قَلْبَ الْفَقِيرِ
أَطْرَافِكَ الدَّامِيَةَ
يَقْطُرْنَ فِي قَلْبِي وَ يَتَكَيَّنَ فِيهِ
لَمْ يَلْقَ مَا تَلْقَيْنَ أَنْتِ الْمَسِيحِ

Verimliliğin, sevgi ve ihsanın annesi, aşk tanrıçası İştâr,

Vermedi senin verdiğin kadar, gidermedi susuzluğunu fakirin gönlünü, senin gibi sulayarak yağmurlarla

Senin etrafından akan kanlar

Sineme damlayıp ağlıyor

Senin çektiğin kadar o, çekmedi, sen Mesih'sin.

Aynı şekilde el-Beyâtî, büyük tasavvuf şairlerinden olan ve idam edilen Hallâc-ı Mansûr'u işkence ve eziyet çeken günümüz Arap insanını simgeleyen bir figür olarak geliştiri⁷⁵:

حَكَمْتَ بِالْمَوْتِ عَلَيَّ قَبْلَ أَلْفِ عَامٍ
وَهَا أَنَا أَنَامُ
مُنْتَظِرًا فَجْرَ خُلَاصِي سَاعَةِ الْإِعْدَامِ

72) Kitabı Mukaddes-Eski ve Yeni Ahit, *Tekvin*: Bap 1/1. http://www.mumsema.com/forum/kutsal_kitaplar

73) Bu konudaki ayetler için bkz. *Enbiya* / 30, 24-*Nur* / 45; *Hud*/7.

74) es-Seyyâb, I, 210.

75) el-Beyyâtî, II, 16.

*Bin yıl önce beni idama mahkûm ettin
İşte ben uyumuş
İdam anındaki kurtuluş sabahımı bekliyorum.*

Yine es-Seyyâb da, 1959 yılında komünist göstericiler tarafından Musul şehir meydanında idam edilen Hafsa'yı, mitolojide yer alan İştâr değil, günümüz çağının İştâr'ı olarak sembolleştirip bir figür olarak işlemiştir⁷⁶.

عِشْتَارَ عَلَى سَاقِ الشَّجَرَةِ
صَلَّبُوهَا دَقُّوا مِسْمَارًا
فِي بَيْتِ الْمِيلَادِ - الرَّحْمِ
عِشْتَارَ بِحَفْصَةِ مُسْتَتَرِهِ
تُدْعِي لِتَسُوقِ الْأَمْطَارِ

*İştâr ağacın gövdesinde
Çarmıha gerdiler ve bir çivi
Çaktılar doğumevinde- rahmine
İştâr, Hafsa'da gizlenmiş
Çağrılır yağmurları yağdırması için*

Sonuç

Temmuz Şiir Hareketi günümüz Arap dünyasında mevcut siyasal ve sosyal düzene karşı başkaldırının bir ürünü olarak çağdaş Arap şiirinde ortaya çıkmıştır. Özellikle Arapların İsrail'le olan savaşları ardından kaybettikleri topraklar nedeniyle entelektüel çevrelerde büyük tepkilere neden olmuştur. Arap toplumunu dünyadaki gelişmelerden habersiz, tarih girdaplarında uyumaya devam ediyor gören çağdaş Arap şairleri, kendilerine Arap toplumunu bu uykudan uyandırma misyonu yüklemekte, bu misyonu da daha ziyade doğanın canlanıp hayat bulmasını sembolize eden eski doğu medeniyetlerine ait verimlilik mitlerine vurgu yaparak yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Sosyo-politik konulara dikkat çekmek, eleştirilerine derin bir boyut kazandırmak, kitleleri harekete geçirmek isteyen şairlere, mitlerin sihirli ve gizemli dünyası oldukça çekici gelmiştir. Şairlerin mitolojik figürlere yönelişinde, ayrıca, eleştiriye pek tahammül gösteremeyen yöneticilerin muhtemel hışımalarını uzak tutarak siyasal ve ideolojik mesaj verebilme arzusunun da payı olduğu muhakkaktır. Çeşitli mitolojik figürlerin, şairlerin zaman zaman tüm bir toplumu, zaman zaman da yöneticileri şiddetle eleştirirken arkalarına gizlendikleri maske konumunda olduğu dikkatten kaçmamaktadır.

76) es-Seyyâb, I, 236.